Denumiri ale vânturilor din perspectiva proiectului „Terminologia românească meteorologică (ştiinţific *vs* popular) a fenomenelor atmosferice. Studiu lingvistic”[1]

Alina-Mihaela BURSUC[*]

Key-words: *dictionary*, *lexicography*, *meteorology*, *regional terms*, *wind*

Introducere

Articolul îşi propune să pună în discuţie câteva aspecte legate de denumirile vânturilor din perspectiva proiectului „Terminologia românească meteorologică (ştiinţific vs. popular) a stărilor atmosferice. Studiu lingvistic”. Proiectul iniţiat şi coordonat de cercet. şt. gr. I Cristina Florescu, a fost înscris şi a câştigat finanţare ca proiect de cercetare exploratorie (PN-II-ID-PCE-2011-3-0656) în competiţia CNCS din 2011. Proiectul se desfăşoară în perioada octombrie 2011 – octombrie 2014, în cadrul Institutului de Filologie Română „A. Philippide”. Echipa interdisciplinară a proiectului este formată din lingvişti: dr. Cristina Florescu, dr. Laura Manea, dr. Alina-Mihaela Bursuc, drd. Cristina Cărăbuş; geografi: prof. univ. dr. Liviu Apostol, drd. Dan Adrian Chelaru; lingvişti (voluntari): dr. Elena Tamba, dr. Florin-Teodor Olariu; informatician: Mona Corodeanu. În general, studiul terminologiilor populare a fost făcut în relaţie cu terminologiile ştiinţifice corespunzătoare, în timp ce terminologiile ştiinţifice au fost relaţionate cu alte terminologii. Scopul proiectului nostru îl constituie studiul lingvistic al unui grup lexical delimitat pe baza terminologiei meteorologice a stărilor atmosferice, în cele două componente: ştiinţific şi popular. Bibliografia de bază (materiale excerptate exhaustiv) a proiectului este alcătuită din *Dicţionarul limbii române* (cele două serii siglate DA, respectiv DLR) – esenţial pentru componenta populară, două dicţionare de specialitate şi şapte manuale universitare de meteorologie, reprezentative pentru componenta ştiinţifică, standardizată a terminologiei meteorologice româneşti. Numărul materialelor consultate este mult mai mare şi criteriile de selectare a acestor materiale formează un subiect în sine.

În prima etapă a proiectului a fost fişată integral bibliografia de bază a proiectului conform normelor şi principiilor de fişare, autoarea articolului participând alături de colegii lingvişti la această operaţie. În urma selectării termenilor care privesc strict fenomenele atmosferice s-au stabilit listele de termeni şi s-au distribuit membrilor echipei spre studiu categorii conceptuale. Iniţial, pentru categoria „vânt şi curenţi de aer”, care presupune atât obiectul (desemnat prin

[1] Proiect CNCS (PN-II-ID-PCE-2011-3-0656) aflat în desfăşurare la Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Academia Română, Iaşi.

[*] Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi, România.

BDD-V2524 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:38:12 UTC)

substantive), cât şi acţiunile şi caracteristicile sale (verbe, adjective), am selectat din fişe[2] şi din alte volume din bibliografie – denumirile vânturilor. În urma acestei selecţii, a fost realizată o primă sistematizare[3] a materialului după următoarele criterii: tipuri de vânturi, tipuri de denumiri, etimologie, distincţia semantică „vânt slab"/„vânt puternic". Pentru articolul de faţă, am aprofundat această sistematizare, completând-o cu date din cele două dicţionare de meteorologie. În cele ce urmează, vor fi prezentate aspecte legate de denumirile vânturilor în funcţie de mărcile existente şi de modalităţile de definire în dicţionarul tezaur, de etimologie şi de raportul ştiinţific vs. popular la nivel sintagmatic.

1. Denumiri ale vânturilor

Dicţionarul tezaur al limbii române conţine mare parte din componenta populară a terminologiei fenomenelor atmosferice, cu marcarea, în general, a circulaţiei acesteia. Mărcile lingvistice din cele două serii ale dicţionarului sunt considerate drept prim criteriu de clasificare a denumirilor de vânturi, arătând situaţia din DA şi DLR. Ulterior, denumirile regionale marcate ca atare sau nemarcate sunt regrupate după regiuni şi după puncte cardinale. Un al treilea criteriu de clasificare vizează zonele conceptuale şi semantice, implicând mai multe fenomene atmosferice şi indicând categorii de suprapunere.

1.1. Mărci DA/DLR

În funcţie de indicaţiile parantetice care marchează circulaţia şi, rar, domeniul, termenii din dicţionarul tezaur al limbii române pot fi clasificaţi astfel:

– termeni comuni: a) termeni uzuali: *adiere*, *boare*, *crivăţ*, *furtună*, *sorb*, *sul*, *vârtej*, *vânt (vânticel*, *vântişor*, *vântoi*, *vântuleţ)*, *vântoasă*, *vârtej*, *vifor*, *viforniţă*, *vijelie*, *viscol*, *viscoleală*, *viscolire*; respectiv b) termeni de specialitate uzuali: *acvilon*, *briză*, *ciclon*, *curent (de aer)*, *mistral*, *muson*, *simun*, *siroco*, *solano*, *taifun*, *tornadă*, *trombă*, *uragan*, *zefir (zefiraş)*;

– termeni marcaţi după domeniu: (Marină) *acalmie*, *polnoci*; (Geogr.) *alizat*, *alizeu*, *pasat* (înv.), *sifon* (înv.); (Meteorol.) *uragan*;

– termeni marcaţi drept „neologici": *aură* (latinism sau italienism), *briză* (franţuzism), *carael* (turcism), *tempestă* (înv.), *vortice* (italienism înv.);

– termeni populari: *vânturel*, *viforeală*, *viforâre*, *viscolitură*;

– termeni regionali: a) marca (Reg.): *mocran*, *munteţ*, *mureşean*, *ocnean*, *oloreală*, *olorit*, *olteţ*, *perioz*, *perjăr*, *pietrar*, *pietros*, *răsăritean*, *răscoală*, *reveneală*, *rusesc*, *spulberiş*, *subţirel*, *tisan*, *tuhan*, *ungur*, *vâjgăraie*, *vâjgărău*, *vântoşele*, *vânturiş*, *vârcol*, *vârcolac*, *zărăndan*, *zbârgoi; păliş*, *sfârtoană*, *vântoc*; respectiv b) regiunea – (Mold.): *(vânt de la) neamţ*, *(vânt de la) ungur*; (Ban.): *dunărinţ (dunăreanţ*, *dunărenţ)*, *haţegan*, *chiamăt* (sârbism), *vicodol*; (Trans.): *mesteacăn*, *mureş*, *nemer (nemera)*, *secui*, *sieş*, *şorlea*, *vânturoi*, *vântuş*, *vântuţ; vigădalm*, *vocot*; (Olt.): *părângean*, *urcior*; (Munt.): *pislea*, *răscol*; (Maram.): *(vânt)*

[2] La momentul respectiv, era fişat de către colegii lingvişti 80% din DA şi DLR.

[3] Prezentarea primelor rezultate a fost făcută în cadrul Atelierului de lexicologie, organizat în cadrul proiectului, pe 30 mai 2012.

BDD-V2524 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:38:12 UTC)

ţebeş, *vântuşel*; (Bucov.): *vicolniţă*; (Mold., Trans.): *(vânt de la) cazac*, *vârtecuş*; (Bucov., Mold.): *vântăraie*; (Trans., Ban.): *soreţ*, *şercan*, *ungurean*;

– termeni învechiţi: *arsură*, *suflătură* (dicţionarele din trecut), *tramontan*, *volburare*, *vântuire*, *vijelire*;

– termeni rari: *băltăgan*, *orcan*, *răcoare*, *respirare*, *scutur*, *vântuşor*;

– termeni eufemistici, neobişnuiţi: *moşoi* (neobişnuit „alizee”), *frumuşele* (eufemistic – „vânturi rele”), *şoim* (credinţe populare);

– combinaţii de tipul înv., pop.: *austru*; înv., rar: *evroclidon*, *levant*, *liva*, *sanir*, *tifone* („taifun”), *vârtejire*; înv., reg.: *spărgău*, *ţug* (Trans.), *vântucel* (Trans.), *viscoală*, *viscolie*.

Începând cu volumul corespunzător literei N, practic cu volumele seriei noi, se marchează constant apartenenţa termenului la un anumit nivel, fie prin marca generică *regional*, fie prin specificarea regiunii. Exemplele arată că în volumele anterioare termenii regionali sunt rar marcaţi ca atare sau le lipseşte marca[4], însă sunt indicate parantetic localităţile ori punctele de anchetă, sau reiese din definiţie regiunea în care acţionează un anumit vânt. Astfel de termeni nemarcaţi, dar care pot fi consideraţi regionali sunt: *aburel*, *alb*, *băltag*, *băltăgan*, *vânt băltăreţ*, *băltăreţ*, *bihorel*, *brăilean*, *braşovean*, *câinar*, *câmpean*, *carael*, *cornul-caprei/caprii*, *cornovel*, *coşavă*, *crivăţ*, *gorneac (gorneag)*, *gurean*, *istriţă*, *iugă*, *lodos (lodus)*, *mareană (mareanul)*, *muntean*, *răscolniţă*, *sărăcilă*, *traistă-goală*.

1.2. Denumiri regionale şi vânturi regionale

Odată analizate exhaustiv denumirile regionale ale vânturilor şi denumirile vânturilor regionale, acestea pot fi regrupate după punctele cardinale şi regiunile dinspre care şi în care se manifestă. Locuitorii diferitelor regiuni identifică vânturile după punctele cardinale (forme de relief, râuri) şi intensitate:

a) după puncte cardinale:

- „vânt de nord”: *hăţăgan* (Ban.); (Trans.) *mesteacăn*, *pietrar*; (Olt.) *părângean*; (Ban., Trans) *ungurean*;

- „vânt de nord sau de est” (Mun., Ban.): *munteanul* (=reg. *băltăganul* „vânt de est”);

- „vânt de nord-est”: *polnoci* (term. marin.); (Munt.) *cornul-caprei/ caprii*;

- „vânt de est”: (Munt.) *băltăgan*; (Mold., Trans.); *cazac*; (Dobr.) *coşavă; răsăritean*; (Olt.) *aţegan*; *levant* (la mare); (Trans., Ban.) *soireţ* (cald); (S-V Trans.) *gurean* (= *şorlea*);

- „vânt de vest”: (Munt., Olt., Mold., Dobr.) *austru* (= *vânt de apus, traistă-goală*); (Munt.) *munteţ*; (Bucov.) *vânt de la neamţ*; (Olt.) *olteţ*; (Ban.) *tisan* (Tisa); (Bucov.) *ungur*, *vânt de la ungur*; (Ban., Trans.) *zărăndan*;

- „vânt de vest sau de est” – (Dobr.) *carael*;

- „vânt de nord, vest” – (Olt.) *gorneac*;

- „vânt de est, nord, nord-vest” – (Munt.) *gorneag*;

- „vânt de vest sau de nord” – (S-V Trans.) *mureşeanul* (dinspre Mureş=*mureş*);

[4] Acest aspect va fi rezolvat unitar în *Dicţionarul fenomenelor atmosferice*, unul dintre rezultatele asumate ale proiectului de cercetare.

BDD-V2524 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:38:12 UTC)

- „vânt de sud” – (Dobr.) *vântul alb*, *cornovel*; (Munt., Olt.) *vântul de sud* (=*vântul de niazăzi*, *vântul de la nimeazi*, *băltăreţ*, *băltăgan* (Munt.), *băltag* (Trans.); (Mold.) *borilă* (urmat de ploaie); *brăilean* (şi N Dobr.); (N-E Munt.) *câinar* (=*austru*, *băltăreţ*); (Olt.) *cornul-caprei/caprii*; *iugă*; (Dobr.) *pietros(ul)* (=*sărăcilă*); (Munt.) *pislea*; (Bucov) *vânt de la turc*;

- „vânt de sud, sud-est” (Banat) – *dunărinţ (dunărenţ, dunăreanţ)*;

- „vânt de sud-vest” – *liva; lodos (lodus; la mare); mareană (mareanul)*;

b) după regiuni:

- Bucovina: „vânt de vest”: *ungur, vânt de la ungur*; „vânt de sud”: *vânt de la turc*.

- Moldova: „vânt de vest”: *cazac*, *austru* (=*vânt de apus*, *traistă-goală*); *câmpean*.

- Dobrogea: „vânt de est”: *coşavă*, *răsăritean*; „vânt de vest”: *austru* (=*vânt de apus*, *traistă-goală*); „vânt de vest sau de est”: *carael*; „vânt de sud”: *vântul alb*, *cornovel*, *brăilean*, *borilă* (urmat de ploaie); *pietros(ul)* (=*sărăcilă*); „vânt de sud, sud-est”: *dunărinţ (dunărenţ*, *dunăreanţ)*; *perjar*; *sărăcilă* (=*vântul negru*).

- Muntenia: „vânt de nord sau de est”: *munteanul*, *cornul-caprei/caprii*; „vânt de est”: *băltăgan*; „vânt de vest”: *austru* (=*vânt de apus*, *traistă-goală*), *munteţ*; „vânt de est, nord, nord-vest”: *gorneag*; „vânt de sud”: *vântul de sud* [=*vântul de niazăzi*, *vântul de la nimeazi*, *băltăreţ*, *băltăgan*, *băltag* (Trans.)]; *câinar* (=*austru*, *băltăreţ*), *pislea*; *braşovean*; *istriţă* (reg. Istriţei); *traistă-goală* „austru sau crivăţ”.

- Oltenia: „vânt de nord”: *părângean*; „vânt de est”: *aţegan*; „vânt de vest”: *austru* (=*vânt de apus*, *traistă-goală*), *olteţ*; „vânt de nord, vest”: *gorneac*; „vânt de sud”: *vântul de sud* [=*vântul de niazăzi*, *vântul de la nimeazi*, *băltăreţ*, *băltăgan* (Munt.), *băltag* (Trans.)], *cornul-caprei/ caprii*; *traistă-goală* „austru sau crivăţ”.

- Transilvania: „vânt de nord”: *mesteacăn*, *pietrar*, *ungurean*; „vânt de est”: *cazac*, *soreţ* (cald), *gurean* (=*şorlea*); „vânt de vest”: *zărăndan*; „vânt de vest sau de nord”: *mureşeanul* (dinspre Mureş; =*mureş*); *braşovean*; *subţirelul*.

- Banat: „vânt de nord”: *hăţăgan*, *ungurean*; „vânt de nord sau de est”: *munteanul*; „vânt de est”: *soreţ* (cald); „vânt de vest”: *tisan* (Tisa), *zărăndan*.

- Crişana: *mocran*.

- Zona mării: „vânt de nord-est”: *polnoci*; „vânt de est”: *levant; liva; lodos* (*lodus*; la mare); „vânt de sud-vest”: *mareană (mareanul)*.

- Vânturi în lume: *mistral*, *muson*, *simun*, *siroco*, *solano*.

Pot fi amintite şi o serie de opoziţii regionale:

- Muntenia, Oltenia: *vântul de sud*, *băltăreţ (băltărez)/ vântul de nord*, *munteanul*

- Dobrogea: *austrul*, *traistă-goală/ vântul alb*, *vântul de miazăzi*

- Muntenia, Moldova: *crivăţul/ austrul*, *băltăreţul*

- Zona mării: *vânt de sud*, *mareana* (vara)/ *crivăţul*, *perioz* (toamna)

1.3. Zone conceptuale şi semantice

În funcţie de intensitatea vântului şi de acţiunea sa concomitent cu acţiunea altor fenomene atmosferice, se poate vorbi de zonele semantice: „vânt”, „vânt sub formă de vârtej”/ „vânt cu vârtejuri”, şi „vânt însoţit de alte fenomene atmosferice”. Denumirile generice ale vântului sunt indistincte în privinţa intensităţii: *vânt*, *curent*,

BDD-V2524 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:38:12 UTC)

(reg.) *crivăţ*; dar şi „vânt regulat”: *alizeu*. Acestora li se adaugă o serie de denumiri generice, în funcţie de distincţia pe dimensiunea intensităţii. Conceptul „vânt uşor” este exprimat, pe de o parte, prin derivate diminutivale de la *vânt* (uzuale: *vânticel*, *vântişor*, *vântuleţ*, *vântuşor*; regionale, majoritatea în Transilvania: *vântucel*, *vântuş*, *vântuşel*, *vântuţ*; populare *vânturel* < pl.). Pe de altă parte, pot fi menţionate şi alte denumiri: *aburel* (Munt.), *adiere* (prototipic), *alb* (Dobr.), *bălan* (Dobr.), *boare*, *briză* (regulat, la mare), *oloreală*, *olorit de vânt* („vânt uşor şi neregulat”), *pală* (adiere), *răcoare* (rar), *respirare* (rar), *reveneală* (reg.), *scutur* (spec.), *suflare*, *undă (de vânt)*, *zefir*. Conceptul „vânt puternic (eventual însoţit de alte fenomene atmosferice)” este desemnat, pe de o parte, prin derivate augmentative de la *vânt* – regionale: *vântoc*, *vântoi*, *vânturoi* (< pl.); *vântoasă*, dar şi prin alte derivate: *vântăraie* (Bucov., Mold.), *vântoşele* (Transilv.); derivat postverbal *vântuire*. Pe de altă parte, pot fi menţionate alte denumiri: *băltag* (Trans.), *răscoală* (neurmat de ploaie; Mold.), *şercan* (Trans., Ban.), *şorlea* (S-V Trans.), *tuhan* (Mold.), *vâjgăraie* (iarnă; Mold.), *vâjgărău* (iarnă; Mold.), *zbârgoi* (reg.).

„Vântul puternic” cunoaşte o specie aparte în „vântul de nord, puternic, foarte rece”, exprimat prin: *crivăţ*, *acvilon*, *coşavă* (Olt.), *secuiul* (V Munt., Trans.), *traistă-goală*, *nemer* (*nemera*; Trans.), *ocneanul* (Olt.), *vântul ocnean* (Olt.), *perioz* (la mare), *rusesc* (Mold.), *vânt geros*, *criveţ*, *bihorel*, *sieş* (Trans.), *fueş* (Trans.).

Termenii care exprimă conceptul de „vânt sub formă de vârtej”, respectiv „vânt cu vârtejuri” sunt: *trombă*, *sul*, *vârtej*, *volbură*; acestora adăugându-li-se termenii regionali: *vânturel* (Bucov.), *vânturiş* (Trans.). O categorie aparte, de suprapunere o constituie conceptele largi care vizează „vântul însoţit de alte fenomene atmosferice”. E vorba, în primul rând, de termeni uzuali şi sinonimele lor regionale:

- *furtună* =vânt, ploaie/grindină, descărcări electrice (reg. *vreme mare*, Ban. *vicodol*, Trans. *vocot*);

- *vijelie* =vânt, ploaie/ninsoare, descărcări electrice (înv. *vijelire*, reg. *vântoc*);

- *vifor* =vânt, ninsoare/ploaie (sinonime: pop. *viforeală*, pop. *viforâre*, *viforniţă*);

- *viscol* =vânt, ninsoare/lapoviţă (pop. *viscolitură*, înv., reg. *viscoală*, *viscolie*, *viscoleală*, *viscolire*, Bucov. *vicolniţă*).

Acestora li se adaugă termenii regionali: *chiamăt* (sârbism, Banat) =timp urât cu ploaie, zăpadă, vânt; *păliş* (reg.) = vânt, ninsoare, ploaie; *vigădalm* (Trans.) =vânt, ploaie, grindină; *sfârtoană* (Trans.) =vânt, ploaie, zăpadă. Sunt înregistraţi şi termenii de specialitate: *ciclon* =vânt puternic, furtună, vârtejuri; *taifun* =ciclon; *uragan* =ciclon, ploaie.

2. Definiţii lexicografice

Reţin atenţia în acest moment două aspecte ce ţin de definiţiile lexicografice: diferenţele specifice şi diferenţele conceptuale şi semantice.

2.1. Diferenţe specifice în definiţiile DA/DLR

În general, genul proxim este constituit de hiperonimul *vânt* sau apelativul „numele unui vânt”, în timp ce diferenţele specifice identifică caracteristici de tipul:

BDD-V2524 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:38:12 UTC)

intensitate, temperatură, direcţie şi regiune de manifestare, care pot fi redate constant/ parţial sau rămân neidentificate.

BĂLTĂREŢ: **2.** (Munt., Olt.) Vânt cald, de sud, urmat adeseori de ploaie caldă, care bate dinspre bălţile Dunării. (DA)

NÉMER: (Trans.) Vânt rece şi puternic care suflă în sud-estul Transilvaniei, de la nord-est şi est; crivăţ. (DLR)

PĂLIŞ: **2.** (Munt.) Vânt amestecat cu ninsoare sau ploaie, care te izbeşte pieziş. (DLR)

PERJĂR: **2.** (Dobr.) Numele unui vânt nedefinit mai de aproape. (DLR)

PIETRAR: **II. 5.** (Trans.) Numele unui vânt care bate dinspre nord. (DLR)

2.2. Diferenţe conceptuale şi semantice în dicţionare diferite

O serie de definiţii din DA/DLR indică existenţa unor termeni polisemantici (din punct de vedere al vânturilor) în arhitectura limbii, este cazul unor termeni precum: *austru* şi *crivăţ*.

AUSTRU s. m. Des în literatura veche; azi, mai mult în graiul popular. 1. Vânt de mează-zi (în opoziţie cu crivăţul). *Şi după o dzi, suflă austru.* COD. VOR. 99. (Trans., Munt., Olt.) *Vântul de mează-zi se numeşte şi austru, iar cel de mează-noapte crivăţ*. […] 3. Vânt îndeobşte, s. nume dat la tot felul de vânturi: de nord-vest, de apus, de răsărit, sau chiar de mează-noapte. *Austrulu şi marea, tu faptu-le-ai*. CORESI, PS. 243. – Lat. **auster, -strum** „austru, vântul de miază-zi, (ţările de la) miază-zi. (DA)

CRÍVĂŢ s. m. 1. Numele dat vântului (Munt.) care (în opoziţie cu austrul s. cu bălţăreţul) bate tare şi rece, în timpul iernii, de la Nord (Mold.), (Dobr.), (Munt.) s. de la Est (Munt.), (Olt.), cf. secuiul, (V Munt.) traistă-goală; p. ext. (rostit *criveţ*) vânt geros, bihorel, sieş, fueş (Transilvania); p. gener. vânt. *Rădica austru den ceriu şi aduse cu vârtutea sa crivăţu*. CORESI, PS. 210. […] – Din bulg. **krivéc**, idem." (DA)

Compararea definiţiilor termenilor *tramontana* şi *uscat* pe baza mai multor dicţionare: DA/DLR, DEX, DN, evidenţiază statutul de termeni omonimi, atât conceptual, cât şi etimologic.

- *tramontana*: a) vânt de nord (DLR); b) vânt în lume (DEX).

TRAMONTÁNA s. f. (Învechit) 1**.** S. n., s. f. Vânt care bate dinspre nord. *Când începe-a bate vântul, Pare că piere pământul; Suflă vara tramontanul, Să răstoarne Bărăganul*. CODRU-DRĂGUŞANU, C. 11, cf. COSTINESCU, ALEXI, W. – **Tramundana** < ngr. τραμουνδαννα." (DLR)

TRAMONTÁNA *s.f.* Vânt rece şi violent care suflă dinspre Alpi spre Mediterana. [< it. *tramontana*] (DEX)

- *uscat*: a) *vânt uscat* – lipsit de precipitaţii (DLR); b) (Mar.) vânt dinspre uscat (DN).

USCÁT[2] adj., s.n. **I.** Adj. 1. […] ♦ (Despre vânt) Care nu aduce precipitaţii. *Vara fusese secetă mare, cu călduri dogorâtoare, cu vânturi uscate*. AGÂRBICEANU, S. P. 28. *Aş fi vrut… să simt briză sărată şi vânt uscat de deşert.* M. ELIADE, M. 30. *Evaporarea foarte activă … este mult agravată de vânturile uscate.* CHIRIŢĂ, P. 280. – V. **usca**. (DLR)

USCÁT[2], II. 2. S.n. art. (Mar.) Vânt dinspre uscat. – V. *usca*. (DN)

BDD-V2524 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:38:12 UTC)

3. Etimologie

Denumirile vânturilor se explică etimologic fie prin mijloacele interne de îmbogăţire a vocabularului (predominant derivare, dar şi compunere şi extensie semantică), fie prin împrumuturi din limbile populaţiilor din vecinătatea graniţelor ţării sau pe cale savantă. Termenii derivaţi provin din toponime (*braşovean*, *haţegan*, *zărăndan*); etnonime (*rusesc*, *ungurean*); hidronime (*dunarinţ*, *mureaşean*, *olteţ*, *tisan*); oronime (*părângean*); denumiri ale unor forme de relief (*câmpean*, *muntean*, *munteţ*); puncte cardinale (*apuseanul*, *răsăritean*); alţi termeni (*băltăreţ*, *borilă*, *ocnean*); postverbale (*păliş*, *răscol*, *sorb*). Sunt înregistraţi şi doi termeni regionali compuşi: *cornul-caprei*, *traistă-goală*.

Prin extensie semantică, o serie de cuvinte au ajuns să desemneze, mai ales regional, vânturi: *alb*, *bălan*, *şoim*, *mesteacăn*. De asemenea, se remarcă şi prezenţa unei serii de etnonime simple sau în sintagme: *vânt de la turc*, *vânt de la ungur*, *ungur*, *cazac*, *neamţ*. În categoria împrumuturilor se încadrează – în funcţie de limbile de origine: bg., sb. (*coşava*, *gorneac*, *iugă*); tc. (*lodos*); rus. (*mareană*, *polnoci*); magh. (*nemer*, *secui*, *şercan*); rus., tc. (*perioz*, *tuhan*); it., fr. (*levante*); lat. (*urcior*); sl. (*vârcolac*).

În unele situaţii, datorită posibilităţii trimiterii la mai multe etimoane, pentru unele denumiri de vânturi s-a adoptat soluţia „etimologiei necunoscute”: *câinar*, *cornovel*, *mocran*, *moşoi*, *pislea*, *sfârtoană*, *sieş*, *şorlea*, *vocot*, *zălişte*.

4. Raportul ştiinţific vs. popular la nivel sintagmatic

În funcţie de determinări şi de circulaţie, sintagmele cu baza *vânt* pot fi sistematizate drept: uzuale şi regionale, meteorologice şi meteorologice uzuale.

4.1. Sintagme conţinând determinări uzuale şi regionale în DA/DLR

Determinările uzuale indică direcţia, respectiv originea (*vântul de către răsărit*, *~ de la sfinţit*; *vântul despre amiadzădzi*, *~ despre miazănoapte*; *vântul de sud*, *~ de sud-est*; *vântul de la nord*, *~ de la nord-vest*). Determinările regionale, figurate, desemnează vânturi periodice şi indică dimensiunea (*vântul mare*); etnonime (*vânt de la rus*, *~ de la moscal*, *~ de la ungur*, *~ de la neamţ*, *~ de la turc*, *~ de la cazac*, *~ ţiganului* – vezi şi *rusesc*, *ungurean*, *neamţ*, *cazac*); coordonate spaţiale (*vântul de la deal*, *~ de la vale*, *~ din sus*, *~ din jos*); luni ale anului (*vântul de martie*, *~ aprilie*, *~ mai*, *~ iunie*, *~ iulie*, *~ august*). Acestora li se adaugă: elemente cromatice (non-culori): *vântul negru*, *vântul alb*; însuşiri negative: *vântul rău*, *~ bolund*, *~ bătăios*; temperatură: *vântul rece*, *~ cald*, *~ friguros*; referent: *vântul de baltă*, *vântul frunzii*, *vântul soare*.

4.2. Sintagme de specialitate

Vânt ageostrofic =vânt a cărui viteză reprezintă diferenţa dintre vântul real şi cel geostrofic. (Ciulache) Din seria sintagmelor meteorologice fac parte: *vânt alobaric/ izalobaric*, *vânt anabatic*, *vânt antitriptic*, *vânt aparent/ relativ*, *vânt catabatic*, *vânt ciclostrofic*, *vânt de avalanşe*, *vânt de contragradient*, *vânt de gheţar*, *vânt de gradient*, *vânt de subgradient*, *vânt de supragradient*, *vânt dextrogir*, *vânt din faţă/ contrar*, *vânt din spate*, *vânt eulerian*, *vânt geociciostrofic*, *vânt*

BDD-V2524 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:38:12 UTC)

geostrofic, *vânt instantaneu*, *vânt ionosferic*, *vânt lateral*, *vânt local*, *vânt longitudinal din faţă*, *vânt longitudinal din spate*.

4.3. Zone comune

În seria sintagmelor identificate atât în dicţionarul tezaur al limbii române, cât şi în dicţionarele de specialitate, se încadrează sintagmele meteorologice uzuale: *vânturi periodice*, *vânturi eteziene*, *vânt uscat* , *vânt variabil*, *vânt constant*, *vânturi dominante*. *Vânturi periodice* =vânturi care îşi schimbă direcţia după un anumit interval de timp sau care bat regulat într-o regiune, în anumite perioade ale anului (DLR). *A explicat vânturile periodice şi curgerile mărilor*. GENILIE, O. 48/27, cf. PONI, F. 183. (DLR, *s.v. vânt*) Merită amintite şi o serie de sintagme identificate într-o lucrare mai veche de meteorologie (Marin 1857: 114–115) şi diferenţiate după viteza vântului (m/s): *vânt numai simţit* (1m/s), *vânt moderat* (2m/s), *vânt răcoare* (6m/s), *vântul cel mai priincios morilor* (7m/s), *(bun-răcoare*, *răcoare cel mare)*, *vânt prea tare* (15m/s), *vânt impetuos* (20m/s), *(furtună mare*, *oragan)*.

Concluzii

Sistematizarea denumirilor de vânturi din dicţionarul tezaur al limbii române şi din dicţionarele de specialitate s-a realizat în funcţie de mărcile de circulaţie şi de domeniu aşa cum sunt acestea marcate actualmente în DA și DLR (marcare care va fi actualizată și adaptată specificului DFA), dar şi după zone semantice. Au fost prezentate principalele diferenţe specifice utilizate în definiţiile lexicografice, precum şi diferenţe semantice şi conceptuale care dau unor denumiri statut de termeni polisemantici sau omonimi. Etimologia denumirilor de vânturi este diversă şi se explică, în general, prin procedeul derivării şi prin împrumuturi. Raportul ştiinţific vs. popular este evident, cel puţin, în privinţa sintagmelor cu baza *vânt*, fiind identificată şi o zonă comună constând în sintagmele meteorologice uzuale. Zona semantică a vânturilor este deosebit de complexă datorită bogăţiei de material la nivel regional şi popular, categoriilor de suprapunere, necesităţii de a reformula şi completa definiţiile lexicografice, varietăţii etimologice, raportului ştiinţific vs. popular la nivel sintagmatic.

Bibliografie

Ciulache 2003: Sterie Ciulache, Nicoleta Ionac, *Dicţionar de meteorologie şi climatologie*, Bucureşti, Ars Docendi.

DA = *Dicţionarul limbii române*, serie veche, Bucureşti, Editura Academiei Române, t. I–III (1913–1948).

DEX^2 = *Dicţionarul explicativ al limbii române* (DEX), ediţia a II-a, Ion Coteanu, Lucreţia Mareş (coord.), Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1998.

DLR = *Dicţionarul limbii române*, Serie nouă, t. IV–XIV, Bucureşti, Editura Academiei Române (1965–2010).

DN = Florin Marcu-Constant Maneca, *Dicţionar de neologisme*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1961.

Marin 1857: C. Pouillet, *Noţiuni generale de fizică şi de meteorologie spre usul junimei*, traduse de A. Marin, Bucureşti.

BDD-V2524 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:38:12 UTC)

Ţîştea 1965: Ţîştea Dumitru, Bacinschi Dumitru, Nor Radu, *Dicţionar meteorologic: român-rus-francez-englez-german-spaniol*, Institutul Meteorologic, Bucureşti.

Names of the Winds in the Project "Romanian Meteorological Scientific and Popular Terminology of the Atmospheric Phenomena. A Linguistic Approach"

"Wind and air currents" are one of the atmospheric phenomena categories studied in the project "Romanian meteorological scientific and popular Terminology of the atmospheric Phenomena. A Linguistic Approach" (PN-II-ID-PCE-2011-3-0656, project director Cristina Florescu). The names of the winds, selected from the Romanian language dictionary and from the meteorogical dictionaries, are systematized by some criteria. Depending on linguistic marks, the terms are clasiffied as: usual (*adiere*, *furtună*), regional (*mocran*, *mureş*), old (*arsură*, *suflătură*), popular (*vânturel*), rare (*băltăgan*, *orcan*), unusual (*moşoi*) etc. Depending on conceptual and semantic areas, "wind" category knows names for concepts "wind" (*vânt*), "swirling wind" (*trombă*), "wind accompanied by other atmospheric phenomena" (*furtună*, *vijelie*). Lexicographically speaking, the names of the winds involve specific differences (intensity, direction, manifestation area) and conceptual and semantic differences (*austru*, *tramontana*). The etymology of the terms of this category is diverse and implies most of the ways of enriching vocabulary (affixation: *dunarinţ*, *părângean*; composition: *traistă-goală*; semantic extension: *alb*, *turc*; lexical borrowings: *gorneac*). The essential aspect of the project, scientific vs. popular report is shown at syntagmatic level (usual and regional syntagmas: *vântul de martie*, specialized syntagmas: *vânt ageostrofic*, meteorological usual syntagmas: *vânturi dominante*). The semantics of winds is complex due to the multitude of names at regional and popular level, to the overlap categories, to etymologies variety, to the scientific vs. popular report at syntagmatic level.

BDD-V2524 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:38:12 UTC)